

(Ne)podmíněné sociální dávky prizmatem sociálních modelů

Jaroslav Vostatek

Abstrakt

Občanské iniciativy k zavedení nepodmíněného základního příjmu jsou podnětem k analýzám sociálních systémů. Řadu zajímavých poznatků přinesly studie Sapira a jeho následovníků, které lze shrnout do typologie sociálních modelů založené na dvou kritériích: efektivnosti a spravedlnosti. Přínosem pro sociální politiku jsou i obdobně fundované sociální modely zejména Espinga-Andersena. Tyto typologie zahrnují celou škálu dávek sociálního zabezpečení. Naproti tomu konstrukt nepodmíněného/univerzálního základního příjmu vyzdvihuje význam univerzálních peněžitých dávek jako protipólu podmíněných dávek, např. dávek sociální pomoci či dávek v nezaměstnanosti. Cílem příspěvku je zjištění prostoru pro uplatnění konstruktu nepodmíněného základního příjmu obecně a konkrétně v českých podmínkách. K tomu nám slouží srovnávací analýza příslušných složek různých sociálních systémů: Velké Británie, Švýcarska, Německa, USA, Finska a Česka. Srozumitelnost a efektivita českého sociálního systému vyžaduje rozdělení českého „důchodového pojištění“ na vyšší univerzální důchod a na nižší pojistné důchody, a naopak sloučení slevy na děti a testovaných přídatků na děti do univerzálních přídatků na děti. Pracující ani nezaměstnaní univerzální přídatky nepotřebují.

Klíčová slova: nepodmíněný základní příjem, univerzální starobní důchod, přídatky na děti, daňové zvýhodnění na dítě, dávka v nezaměstnanosti

Abstract

Citizens' initiatives aimed at the introduction of an unconditional basic income comprise a stimulus for a review of the various social systems. Studies by Sapir and his supporters have provided findings which can be summarised in terms of the typology of welfare regimes based on two criteria: efficiency and equity. Similarly, the well-established welfare regimes of (in particular) Esping-Andersen are also significant with respect to social policy. These typologies include a wide range of social security benefits, of which the UBI construct highlights universal monetary benefits as the antithesis of conditional benefits, e.g. social assistance or unemployment benefits. Our paper aims to determine potential leeway for the UBI construct in general and, particularly, in Czechia. Our comparative analysis concentrates on the components of the social systems of Great Britain, Switzerland, Germany, the USA, Finland and Czechia. The comprehensibility and efficiency of the Czech social system requires the division of the Czech „pension insurance“ system into a higher universal pension and a lower earnings-related pension and, conversely, the merger of the child tax credit and the tested child benefit to form a universal child benefit. Neither workers nor the unemployed require a universal benefit.

Keywords: unconditional basic income, universal old-age pension, child benefit, child tax credit, unemployment benefit

Úvod

Celosvětová koronavirová epidemie podnítila další kolo nejen akademických úvah o tzv. nepodmíněném základním příjmu, resp. o univerzální sociální dávce poskytované již nejen trvale, ale i jen dočasně (po dobu epidemie), nebo dokonce jen jednorázově. To může přispět ke zjednodušení systémů sociálních dávek, resp. dokonce celých systémů sociálního zabezpečení. Jedním ze závěrů mnoha studií na toto téma je i to, že systémové reformy sociálního zabezpečení mohou zabránit růstu populistických režimů. Tematika základního nepodmíněného příjmu je spíše záležitostí politiky rozdělování než nezaměstnanosti (Scheve a Stasavage, 2016).

Tento příspěvek se zaměřuje na úlohu a konstrukci nepodmíněných sociálních dávek v základních sociálních modelech, resp. v typických zemích, v nichž došlo k uplatnění nejen peněžitých, ale i věcných dávek tohoto druhu. Charakterizovat přitom musíme i jejich protipól: sociální dávky závislé na výdělku, jež u nás bývají

označovány jako dávky pojistné. Cílem je charakterizovat skutečnou a možnou úlohu pojistných a nepojistných dávek v základních sociálních modelech a případně se i pokusit nastínit možné sociální reformy u nás. Cílem naopak není opakovat či rozvíjet obecné úvahy řady autorů o solidaritě, empatii, důstojnosti a o základním nepodmíněném příjmu vůbec; zde odkazují např. na Jiřího Mertla (2020). Příspěvek se tak zaměřuje hlavně na oblast, které se tito autoři vyhýbají, resp. nanejvýš požadují založit „co nejdříve výzkumný projekt, který by otevřel seriózní debatu“. Takových projektů a experimentů již ve světě bylo dost a právě koronavirová epidemie poskytuje v řadě zemí jistý prostor pro případnou inovaci sociálních systémů či subsystémů.

Sapirovy evropské sociální modely

Požaduje-li někdo zásadní reformu sociálního a daňového systému, tak by měl především vyjít ze srovnávací analýzy

stávajících sociálních systémů ve směrdatných zemích. A ne rovnou organizovat Iniciativu evropských občanů „Zaveďme nepodmíněný základní příjem“, která by měla donutit „jednat“ Evropskou unii. Ostatně sociální zabezpečení patří primárně do pravomoci jednotlivých členských zemí; směrnice EU ovlivňují jednotlivé oblasti sociálního zabezpečení velmi rozdílně: nejsilněji v oblasti dávek sociálního pojištění a s klesající intenzitou u rodinných dávek, základních dávek v nezaměstnanosti, příspěvků na bydlení a nulově na úseku sociální pomoci, kde se uplatňuje pouze národní legislativa – viz obrázek 1. Šipka na obrázku ukazuje, co by až měl/mohl nahradit nepodmíněný základní příjem.

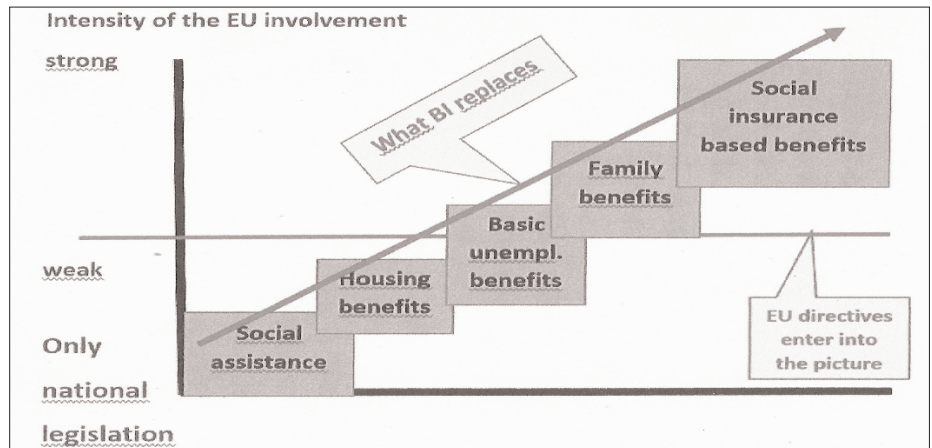
André Sapir analyzoval evropské sociální modely a dospěl k těmto závěrům: „Nordické země (Dánsko, Finsko a Švédsko, plus Nizozemsko) jsou charakterizovány nejvyššími úrovněmi výdajů na sociální zabezpečení a poskytovaných univerzálních dávek. Je tam extenzivní fiskální intervence na trzích práce založená

na nástrojích „aktivní“ politiky. Silné odbory zajišťují vysoce zahuštěné (compressed) mzdové struktury. Anglosaské země (Irsko a Velká Británie) se vyznačují relativně velkou finální (last resort) sociální pomocí. Peněžité dávky se primárně orientují na lidi v aktivním věku. Aktivační opatření jsou důležitá stejně jako schémata podmiňující přístup k dávkám regulárním zaměstnáním. Pokud jde o trh práce, je tento model charakterizován směsíci slabých odborů, poměrně širokým a rostoucím rozptylem mezd a poměrně vysokou četností málo placeného zaměstnání. Kontinentální země (Rakousko, Belgie, Francie, Německo a Lucembursko) široce spoléhají na pojistné dávky při pracovních překážkách a na starobní důchody. I když organizovanost klesá, odbory zůstávají silné, protože regulace se rozšiřují nad rámec kolektivního vyjednávání na neobdobářské situace. Nakonec středomořské země (Řecko, Itálie, Portugalsko a Španělsko) koncentrují své sociální výdaje na starobní důchody a zohledňují vysokou segmentaci nároků a postavení. Jejich systémy sociálních dávek typicky využívají ochranu zaměstnanosti a předčasného penzionování k vynětí segmentů populace pracovního věku z účasti na trhu práce. Mzdová struktura je, přinejmenším ve formálním sektoru, pokryta kolektivním vyjednáváním a silně zahuštěna“ (Sapir, 2005). Na tyto Sapirovy analýzy navazuje řada studií dalších autorů.

Srovnávací analýzy Sapirovy čtyř sociálních modelů lze shrnout do typologie založené na dvou kritériích: efektivnosti (efficiency) a rovnosti (spravedlnosti, equity). Model je zde považován za efektivní, pokud zajišťuje dostatečné podněty k práci, a tak vytváří relativně vysoké míry zaměstnanosti. Model je brán jako rovný/spravedlivý, pokud udržuje riziko chudoby na relativně nízké úrovni (Sapir, 2005). Podle této klasifikace jsou efektivní nordický model a anglosaský model, přitom nordický model je navíc spravedlivý/rovný. Kontinentální model a středomořský model jsou neefektivní – a tudíž musí být reformovány (Sapir, 2005). Obrázek 2 ukazuje schéma této typologie.

Sapirova metodologie a typologie sociálních modelů využila celá řada autorů k analýze dalších zemí a také dopadů hospodářských krizí. Řada z nich věnovala pozornost i „základnímu příjmu“ (basic income) jako peněžité dávce, což posouvá výše zmíněné obecné úvahy o nepodmíněném základním příjmu směrem ke stávající realitě. Browne a Immervoll (2018) definovali „základní příjem“ jako peněžitou dávku vyplácenou všem jednotlivcům pod normální zákonný důchodový věk. Vyplácená částka je stejná pro všechny dospělé s tím, že rovná dávka je vyplácena i všem závislým dětem, byť je to část-

Obrázek 1: Odstupňování dávek sociálního zabezpečení podle vlivu EU na legislativu členských zemí

Pramen: Kalliomaa-Puha a kol. (2016)

Obrázek 2: Typologie 4 evropských sociálních modelů podle Sapira

Nízká efektivnost	Nízká rovnost (spravedlnost)		Vysoká efektivnost
	Středomořský model	Anglosaský model	
	Kontinentální model	Nordický model	
	Vysoká rovnost (spravedlnost)		

Pramen: Sapir (2005), grafická úprava: autor

ka jiná. Takový „základní příjem“ by byl podstatně odlišný od existujících systémů sociálního zabezpečení v mnoha směrech:

1. Na rozdíl od existujících dávek sociálního pojištění je vyplácená částka rovná a není závislá na předchozích výdělcích.
2. Částka také není testovaná, nezávisí na individuálních či rodinných příjmech či aktivech.
3. Pokrytí je univerzální v rámci populace v ekonomicky aktivním věku, bez koncentrace na specifické kategorie jednotlivců nebo rodin.
4. „Základní příjem“ je individuální spíše než rodinný a částky připadající na dospělé či dítě nezávisí na složení rodiny nebo na okolnostech, v nichž žijí ostatní členové rodiny.
5. I když „základní příjem“ není testovaná dávkou, je plně zdanitelný, takže má efektivně nižší hodnotu pro ty, kteří mají vyšší příjmy a čelí tak vyšším mezním sazbám daně z příjmů (Browne a Immervoll, 2018).

Citovaní autoři také zdůrazňují, že v řadě zemí některé skupiny občanů již dostávají nepodmíněné veřejné dávky: nedůležitějšími univerzálními dávkami jsou v mnoha evropských zemích dětské

nebo rodinné přídatky a v polovině zemí OECD pak rovné starobní důchody.

Již na základě uvedených analýz lze dospět k závěru, že je podstatné se zabývat stávajícími sociálními systémy a modely, jejich efektivností a rovností či spravedlností. A nikoliv jednostrannými, zcela obecnými úvahami o nepodmíněném základním příjmu, zcela odtrženými od stávajících systémů a modelů. Nic ovšem nebrání analýzám efektivnosti a spravedlnosti např. českých přídatků na děti ve vazbě na daňové zvýhodnění na děti ani analýzám české základní a procentní výměry důchodů – a to včetně aktuálního návrhu MPSV na zavedení rovného starobního důchodu odvozeného od hranice rizika chudoby. Má se tento koncept uplatnit i na invalidní, vdovské a sirotčí důchody? To jsou správně postavené otázky, na které by MPSV také mělo odpovědět.

Britské univerzální a podmíněné sociální dávky

Uvažujeme-li o výraznější aplikaci nepodmíněných sociálních dávek, tak je účelné analyzovat celé sociální systémy v reprezentativních zemích. Začneme v anglosaských zemích, protože v nich

pod vlivem moderních liberálů došlo k zavedení výrazných veřejných penzí dvojho možného typu, jimiž jsou:

- testovaný starobní důchod, nebo
- univerzální starobní důchod.

Univerzální důchod pro všechny staré osoby, bez ohledu na jejich jiné peníze či příjmy, byl ve Velké Británii zaveden na doporučení Beveridgeovy komise v roce 1948. Beveridgeovský univerzální důchod je spojen se zvláštním, velmi zúženým pojetím „sociálního pojištění“ – s obecně pojatou zásadou „něco za něco“ (Beveridge byl liberál, v 50. letech byl dokonce předsedou Liberální strany). Vysvětlením by mohlo být to, že byl ovlivněn socialisty z Fabian Society (Marin, 2013). Modelové čistou verzí univerzálního starobního důchodu je pak novozélandský „Super“ (Superannuation Scheme) od roku 1977 – jedná se o rovný důchod bez dalších speciálních příplatků financovaný ze státního rozpočtu, bez placení jakýchkoliv příspěvků na sociální zabezpečení. Do tohoto modelu/systému zapadá i (tamní) redukce tohoto rovného důchodu na pouhé kapesné v případě, že důchodce pobývá (na státní útraty) v nemocnici.

Britský rovný starobní důchod je i dnes koncipován jako jedna z univerzálních dávek poskytovaných ve výši existenčního minima. Pokračoval i po zavedení pojistného „státního systému důchodů závislých na výdělku“ (SERPS) od roku 1978 (s podstatným příspěvkem labouristické strany) i po neoliberální reformě ze vlády Thatcherové. „Přes sedm desetiletí změna má Beveridgeův koncept jednoduchého rovného důchodu stanoveného nad základní úroveň testu potřebnosti jako pevného základu pro spojení i nadále silnou podporu. Reformy (...) se vrací k jednoduchosti Beveridgeova modelu státní penze, aby podpořily lidi v plánování a budování zajištěného příjmu v důchodovém věku“ (Webb, 2013). Od 6. dubna 2020 činí plná nová státní penze (State Pension, SP) 175,20 £ týdně, což představuje 24,2 % průměrného celostátního výdělku. Prostor pro podstatný druhý penzijní pilíř je tedy velký. Každoroční valorizace SP je relativně velkorysá: ze tří variant indexu (mzdy, ceny, minimálně 2,5 %) se volí nejvyšší hodnota („triple lock system“) od roku 2011. Od 80. let se významně uplatnil i neoliberalismus, od roku 2012 jmenější formou automatického zahrnutí (auto-enrolmentu) do zaměstnaneckých (workplace) penzí.

Podmínkou pro nárok na novou plnou státní penzi je placení příspěvků na národní pojištění po dobu aspoň 35 let. Předchozí základní státní penze (BSP) i nová SP je často označována jako „příspěvková“ (contributory) dávka, protože nárok na penzi je podmíněn placením příspěvků na národní pojištění. „Protože však penzijní dávka čím dál víc závisí

velmi málo na letech pojištění jednotlivců a vůbec nezávisí na objemu skutečně zaplacených příspěvků, penze nemůže být skutečně považována za příspěvkovou v obvyklém slova smyslu. Ve výsledku BSP není, bez ohledu na první dojem, systémem sociálního pojištění“ (Bozio a kol., 2010). Důchodový věk mužů i žen je od října 2020 66 let.

Moderní liberální sociální model obsahuje relativně nízké univerzální rodinné dávky; jejich příkladem je systém navržený Beveridgeovou komisí ve Velké Británii v roce 1942 a v „úspěšné“ variantě realizovaný labouristickou vládou po 2. světové válce. Koncepčně měl státní přírůvek na dítě uhradit existenční minimum dítěte odhadované na 8 £ týdně. Tento přírůvek měl být poskytován na všechny děti kromě prvního dítěte (pokud jeden rodič pracuje). Britská vláda zavedla rodinnou dávku (Family Allowance) ve výši 5 £ týdně, poskytovanou počínaje druhým dítětem v rodině. Od roku 1977 byla tato rodinná dávka nahrazena přírůvkem na dítě (Child Benefit), který je od té doby vyplácen na první dítě na úrovni řádově 5 % průměrné čisté mzdy. Od ledna 2013 již přírůvek na dítě není (plně) univerzální dávkou, neboť u rodin, kde nejvyšší výdělek přesahuje 50 000 £ ročně, se o přírůvek na děti zvyšuje daň z příjmů. Říkájí tomu vysokopříjmový poplatek za čerpání přírůvků na děti (High Income Child Benefit Charge); poplatek se týká asi 1 % dětí. Přírůvky na děti se od dubna 2020 poskytují ve výši 21,05 £ týdně na nejstarší dítě a 13,95 £ týdně na druhé a další děti. Spicker (2019) upozorňuje na to, že „byla odstraněna jedna z důležitých námitek vůči přírůvku na děti. Po většinu doby své existence byl přírůvek na dítě přímo odečítán od testovaných dávek, čímž ztrácel hodnotu pro nejchudší rodiny. Systém byl nyní revidován, takže podpora pro děti je nyní oddělena od zbytku dávkového systému.“ Přírůvky na děti vyplácí finanční správa asi 8 milionům britských rodin.

V dubnu 2003 byla zavedena sleva na dani na děti (Child Tax Credit, CTC), která významně ovlivnila celkovou státní podporu rodin s dětmi: v roce 2005 byly tyto slevy v úplné rodině se dvěma dětmi ve věku 2 a 7 let a s jedním živitelem majícím mzdu ve výši celostátního průměru zhruba stejně významné jako univerzální přírůvky na děti – a také významně vyšší než dříve a rovněž podstatně vyšší než ve většině jiných zemí (Ferrarini a kol., 2012). Od roku 2016 byla sleva na dani na děti CTC začleněna do nové obří dávky sociální pomoci pro osoby v aktivním věku označované jako univerzální sleva (na dani) Universal Credit (UC), na niž postupně – po regionech – přechází Velká Británie do roku 2022. CTC je tak nahrazena příplatkem (additional element)

na 1–2 děti k UC, který je určen jen pro nově narozené děti; reforma je spojena s rozsáhlou restrikcí vyplácených dávek.

Beveridgeův liberální model mateřských dávek vycházel z tehdejších rodinných poměrů, kdy matka zpravidla v domácnosti pečovala o několik dětí; byl realizován zákonem o národním pojištění z roku 1946. Univerzální, rovné porodné (Maternity Grant) 4 £ mělo, významněji než do té doby, částečně uhradit náklady mateřství; další tyto náklady měly být uhrazeny živitelem rodiny. Univerzální mateřské (Maternity Allowance) 36 £ týdně bylo koncipováno jako doplněk porodného pro výdělečně činné vdané ženy, na dobu 13 týdnů včetně data porodu, a to za podmínky, že se vzdají výdělečné činnosti. Mateřské tedy mělo usnadnit a ztraktivnit odchod rodičky ze zaměstnání; sazba mateřského měla být vyšší než dávka v nezaměstnanosti či invalidní dávka.

Dnešní anglické porodné (Sure Start Maternity Grant) 500 £. se poskytuje pouze na první dítě a je určeno jen pro příjemce testovaných dávek. Skotské porodné (Pregnancy and Baby Payment) je velkorysejší: na první dítě se vyplácí 600 £ a na další děti 300 £. Testované porodné lze přiřadit k neoliberálnímu sociálnímu modelu.

Dnešní britské mateřské zavedla labouristická vláda v roce 2003; vyplácí se po dobu až 39 týdnů; z toho bývá usuzováno, že britská placená mateřská dovolená je nejdělsí na světě. Zákonné mateřské pro zaměstnankyně splňující náročnější podmínky (Statutory Maternity Pay, SMP) vyplácí zaměstnavatel ve výši 90 % výdělku (bez stropu) prvních 6 týdnů, v dalších 33 týdnech pak se stropem 151,20 £ týdně. Mateřské pro další skupinu výdělečně činných žen včetně OSVČ (Maternity Allowance, MA) vyplácí úřad práce (Jobcentre Plus) se sazbou 90 % předchozího výdělku, maximálně 151,20 £ týdně a minimálně 27 £ týdně. Některé výdělečně činné ženy (např. spolupracovnice ve firmě manžela či partnera) mají nárok na MA ve zkrácené délce až 14 týdnů. Podmínky pro získání všech uvedených mateřských dávek jsou dosti početné. Další případnou „náhradou“ těchto dávek je dávka zaměstnanosti a podpory ESA. Otcové mají nárok na zákonné otcovské (Statutory Paternity Pay) v délce 2 týdnů a ve výši 90 % mzdy, maximálně však 151,20 £ týdně. Všechny tyto dávky podléhají dani z příjmů a příspěvkům na národní pojištění. Vcelku vidíme, že britské mateřské dávky jsou druhořadými dávkami, což v zásadě odpovídá liberálnímu i neoliberálnímu sociálnímu modelu. Přitom by nás neměla mýlit doba výplaty dávky až 39 týdnů: při přepočtu na výplatu dávky ve výši 100 % mzdy se totiž dostaneme k hodnotě ekvivalentu plně

mzdy pouhých 12,1 přepočtených týdnů (2016).

Obecné úvahy intelektuálů o minimálním a univerzálním příjmu mají dlouhou tradici, počínaje Morovou Utopií z počátku 16. století. O organizované skupině akademiků a aktivistů lze ve Velké Británii hovořit od roku 1984, kdy se zformovala Basic Income Research Group (BIRG). Věcně šlo o podporu koncepce jednotné univerzální dávky pro všechny občany, popř. rozvinutou třeba až na obyvatele celé zeměkoule. Politická podpora těchto myšlenek byla okrajová, což lze přičíst tomu, že by šlo o finančně velmi náročnou reformu sociálního zabezpečení. Prostor pro aplikaci nepodmíněného základního příjmu (dále též NZP) se rozšiřoval díky zavádění komplikovaných systémů testovaných dávek včetně slev na dani z příjmů, které vyvrcholilo zaváděním univerzální slevy (Universal Credit, UC). Také zastánci základního příjmu podstatně revidovali navrhované reformy tím, že ustoupili od požadavku univerzální dávky pro všechny občany: nově se spokojili i s dávkami diferencovanými např. podle věku a také s nižší úrovní dávek. A také připustili např. zvýšení dávky při invaliditě. Ve volebním roce 2015 „uchopila“ NZP Strana zelených Anglie a Walesu s těmito 5 základními sazbami:

- Základní příjem pro děti do 18 let ve výši 50 £ týdně.
- Základní příjem pro všechny ve věku od 18 let do důchodového věku ve výši 80 £ týdně, což o necelých 10 % přesahovalo běžnou sazbu dávky pro ty, kteří si hledají zaměstnání.
- Příplatek k základnímu příjmu pro rodiče – samoživitele ve výši 80 £ týdně
- Občanská penze (Citizen's Pension, CP) ve výši 155 £ týdně.
- Příplatek k občanské penzi pro osamělého důchodce ve výši 25 £ týdně. Sazby CP a příplatku k CP byly koncipovány na úrovni oficiální hranice chudoby osamělého důchodce a dvojice důchodců (děleno dvěma), s malým zaokrouhlením směrem nahoru (Greens, 2015).

Podle volebního programu Strany zelených Anglie a Walesu mělo současně dojít ke zrušení odpovídajících dávek a slev na dani z příjmů: přídávků na děti, slev na dani na děti, starobních a pozůstalostních důchodů, mateřského, podpor v nezaměstnanosti, příspěvku na živobytí (Income Support) apod. Touto reformou by došlo i k významnému snížení správních nákladů (spojených zejména s testováním příjmů). Celkové výdaje na uvedené dávky britského NZP byly vyčísleny na 331 mld. £ ročně; z poloviny měly být pokryty zrušením odpovídajících dávek a z druhé poloviny zjednodušením a zvýšením daně z osobních příjmů a pojistného na národní pojištění – největší jednot-

livou položkou zde bylo zrušení osobního odpočtu (personal allowance) u daně z příjmů (Greens, 2015). Celý tento návrh reformy penzí, dětských a dalších dávek je tak zejména zjednodušením/racionalizací řady nepojistných sociálních dávek, daně z osobních příjmů a pojistného národního pojištění (které má ve Velké Británii charakter paralelní daně z příjmů – i podle závěrů Mirrleesovy daňové komise). Zdá se, že filozofie základního příjmu zde posloužila jen jako marketingový volební nástroj.

Dalším myšlenkovým posunem britských zastánců NZP byla redukce (již diferencovaného) NZP s vědomím, že příslušné podmíněné (testované) sociální dávky se budou méně využívat v důsledku zvýšení příjmů příslušných (chudých) osob a rodin. Citizen's Income Trust (CIT), registrovaná charitativní organizace (nástupce BIRG), publikovala v roce 2017 ilustrativní příklad NZP ve výši 60 £ týdně s tím, že poživatelům státní penze se přidá (pouze) 30 £ týdně, mladí dospělí ve věku 16–24 let dostanou 50 £ týdně a přídavek na dítě se zvedne o 20 £ týdně. Účelem ilustrativního příkladu bylo také demonstrovat ufinancovatelnost zavedení NZP. Celkové čisté výdaje na tuto reformu byly odhadnuty na 2,78 mld. £ ročně. K jejich úhradě mělo stačit zvýšení všech 3 sazeb daně z příjmů o 3 procentní body, zrušení základního daňového odpočtu (Personal Income Tax Allowance) a zrušení výdělkového stropu u příspěvků „pojištěnců“ na národní pojištění. Účelem reformy je snížení příjmové nerovnosti a chudoby. Reformu lze rozložit i do několika postupných kroků, zejména podle uvedených věkových skupin (CIT, 2017).

Britští zastánci NZP by dnes přistoupili na jakoukoliv „menší“ univerzální peněžitou dávku, která by snížila využití univerzální slevy. Uvítali by i jednorázovou dávku zmírňující dopady koronavirové krize. Jako příklad uvádějí její aplikaci v Hongkongu (10 000 HKD, resp. 1 000 £.) k posílení koupěschopnosti v ekonomice postižené sociálními nepokoji. Konstatují však, že tuto jednorázovou dávku v současnosti nelze ve Velké Británii realizovat, protože není k dispozici žádná databáze použitelná pro tento účel. Lze na tom ale zapracovat a začít vytvářet databázi v zájmu NZP (CIT, 2020).

Britský sociální systém po 2. světové válce lze charakterizovat jako moderní liberální systém s podstatným uplatněním veřejných univerzálních peněžitých dávek a také univerzální zdravotní péče. Od 80. let se významněji uplatňují neoliberální koncepce na úseku penzí, rodinných dávek a široce pojaté sociální pomoci. Podíl výdajů na testované dávky pro nepenzisty vzrostl mezi roky 1978 a 2013 ze 24 % na 79 % (Hood a Oakley, 2014). I přes výraznou aktivitu zastánců NZP se

jim nepodařilo ovlivnit neoliberální politiku směrem zpět k modernímu liberalismu. I bez vlivu těchto aktivit dochází k pozvolnému zvyšování nízké úrovně rovného starobního důchodu – v rámci jeho každoroční indexace; významnou roli zde sehrálo i začlenění (pojistného) tzv. druhého státního důchodu do nového jednotného státního důchodu od roku 2012. Přidávat specifický nepodmíněný základní příjem k rovnému státnímu starobnímu důchodu ovšem nemá systémový smysl.

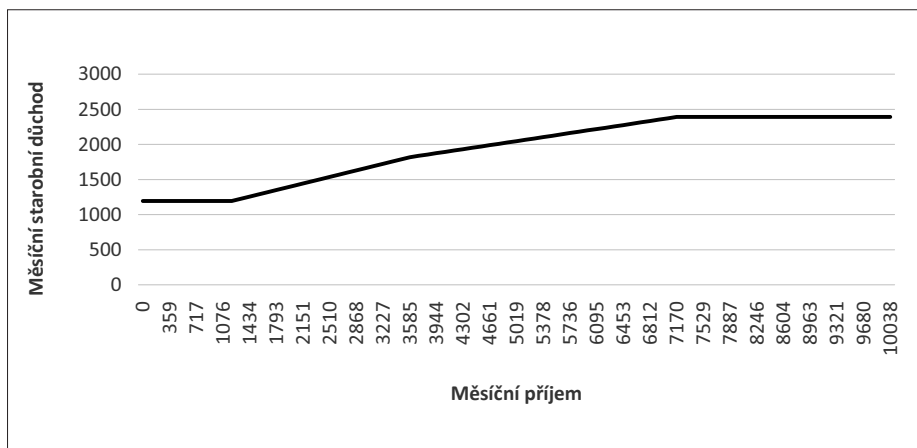
Švýcarské dávky a referendum o nepodmíněném základním příjmu

Švýcarský sociální systém bývá charakterizován jako konzervativní (kontinentální, křesťansko-demokratický) sociální model se silnými liberálními kořeny a s nejméně jedním sociálně-demokratickým prvkem (Armingeon, 2018), popř. jako pragmatický hybrid pojistných, testovaných a univerzálních dávek, resp. příslušných politik (Häusermann, 2010).

Nejvýznamnější švýcarskou sociální dávkou je starobní důchod ze systému státního zaopatření označovaného jako starobní a pozůstalostní pojištění (AHV) a invalidní pojištění (IV). Podle ústavy mají státní starobní (a invalidní) důchody uhradit náklady na úrovni životního minima. Minimální výše plného starobního důchodu (44 let pojištění, počítáno od věku 20 let) v roce 2021 činí 1195 Fr. měsíčně; maximální výše tohoto důchodu je dvojnásobkem minima. Téměř polovina důchodců pobírá důchod v maximální výši. Výše důchodu v rozmezí minima a maxima je lehce (z 26 % a 16 %) závislá na výši upraveného celoživotního ročního příjmu – viz obrázek 3. Do tohoto směrodatného celoživotního příjmu se započítávají i bonusy za péči o dítě (do věku 16 let) či jiného člena rodiny, oběma rodičům. Příjmy manželů se po dobu trvání svazku (pro důchodové účely) průměrují (splitting). Maximální výše starobních důchodů dvojic činí 150 % maximální výměry důchodu. „Dětský důchod“ je příplatkem na dítě důchodce se sazbou 40 %. Při smrti manžela/manželky náleží přírůžka 20 %. Průměrné státní starobní důchody žen jsou tak ve Švýcarsku vyšší než důchody mužů.

Hlavním finančním zdrojem systému AHV/IV (1. penzijního pilíře) je pojistné, vyměřované všem rezidentům z mezd a z některých dalších směrodatných příjmů; aktuální sazba celkového pojistného z mezd je 10,6 %, přitom zaměstnavatel platí polovinu pojistného. Sazba pojistného pro OSVČ je nižší. Wang a Aspalter (2006) dospěli k závěru, že pozitivními rysy švýcarského základního penzijního systému jsou velká efektivnost (snížení chudoby), velký stupeň redistribuce,

Obrázek 3: Švýcarský státní starobní důchod v závislosti na výši průměrného příjmu (44 let pojištění, 2021, Fr. měsíčně)

Pramen: Autor, data: BSV (2021)

veřejné financování a nenákladná správa. Armingeon (2018) tento systém považuje za sociálně-demokratický. Na státní penzijní systém AHV/IV navazuje 2. penzijní pilíř v podobě zaměstnaneckého důchodového pojištění, které je povinné a má přitom i dobrovolnou část (připojištění). V průměru je význam tohoto pilíře zhruba poloviční, měřeno podílem na příjmech důchodců, v relaci k příjmům z 1. pilíře.

Rodinné přídatky (Familienzulagen) jsou univerzální dávkou, poskytovanou kantonálními „vyrovnávacími pokladnami“ a financovanou pojistným. Rodinné přídatky podléhají zdanění, spolu s ostatními příjmy (OECD, 2020). Švýcarský zákon stanoví minimální výši těchto přídatků: 200 Fr. měsíčně pro děti do 16 let (dětský přírůstek) a poté 250 Fr. měsíčně pro studující ve věku do 25 let (studijní přírůstek, Ausbildungszulage). Jednotlivé kantony mohou stanovit vyšší rodinné přídatky. Ve většině kantonů jsou vypláceny dětské přídatky v rozmezí 200–240 Fr. a studijní přídatky 250–290 Fr. měsíčně (AHV/IV, 2021).

Od roku 1966 mají ve Švýcarsku povinné soukromé zdravotní pojištění převážně neoliberálního typu: klienti mohou vybírat z několika konstrukcí celého zdravotního systému, výši roční základní spoluúčasti („franzízy“), sazbu procentní spoluúčasti apod. Neziskové zdravotní pojišťovny vybírají paušální pojistné diferencované podle kantonů a podle 3 věkových skupin: děti do 18 let, mladí ve věku 19–25 let a ostatní. Průměrné celostátní pojistné v roce 2021 činí 316,50 Fr. měsíčně, v členění podle uvedených věkových skupin pak 99,70 Fr., 265,60 Fr. a 375,40 Fr. měsíčně. Průměrné dětské zdravotní pojistné tak spotřebuje skoro polovinu dětského přírůstku; franšízy se u dětí neuplatňují. Švýcarská zdravotní péče je vysoce kvalitní a také vysoce nákladná; OECD (2019a) doporučuje v tomto směru mj. posílit sociální pomoc nízkopříjmovým skupinám.

5. 6. 2016 proběhlo ve Švýcarsku referendum o nepodmíněném základním příjmu. Hlasovalo se o tom, zda se má doplnit ústava o tyto body: 1. Spolek (Bund, konfederace) se postará o zavedení nepodmíněného základního příjmu. 2. Základní příjem má umožnit veškerému obyvatelstvu důstojnou existenci a účast na veřejném životě. 3. Zákon upraví zejména financování a výši základního příjmu (Initiativtext, 2016). Kladně hlasovalo 23 % účastníků referenda, což jeho iniciátor Häni prohlásil za morální vítězství. Již předtím parlament doporučil iniciativu odmítnout. V diskusích před referendem pracovala iniciativa s nepodmíněným základním příjmem pro dospělé ve výši 2 500 Fr. a pro děti a mládež 625 Fr. měsíčně. Spolkový úřad pro sociální pojištění s předstihem zpracoval podkladový dokument o nákladech a financování takové dávky (BSV, 2016), což usnadnilo diskuse o tomto tématu. Roční výdaje (2014) na tuto dávku odhadl na 208 mld. Fr., což byla asi třetina HDP. Na dosavadních sociálních dávkách by se přitom ušetřilo 55 mld. Fr.; odpadly by především důchody z 1. penzijního pilíře a rodinné přídatky a také skoro všechny navazující dávky sociální pomoci. Dávka by pokryla i pojistné na povinné zdravotní pojištění. Po zohlednění těchto úspor by k úhradě zbývalo 153 mld. Fr.; tento zásadní problém by iniciativa řešila radikálně: návrhem na snížení všech výdělků o základní příjem 2 500 Fr. měsíčně! To je klíčový finanční manévr, schodek celé operace by se tím snížil na pouhých 25 mld. Fr. ročně. Na tento závěr zareagovali aktivisté prohlášením, že tyto prostředky jsou již k máni, protože v tomto rozsahu dochází k transferům v rámci (širší) rodiny a tyto transfery po zavedení nepodmíněného základního příjmu odpadnou; „Základní příjem je tak v zásadě hrou s nulovým součtem. Rozhodující otázkou financování je, jak se bezpodmínečně zajištění existence

projeví na produktivitě, motivaci a kvalitě v hospodářství“ (Rickenbach, 2016).

Z pohledu sociálních systémů/modelů není nutné zavádět nepodmíněný základní příjem, protože univerzální starobní důchody a univerzální přídatky na děti zapadají do dvou těchto modelů. Tyto dávky jsou v praxi ověřené a koncepčně rozpracované, zohledňují či mohou zohlednit mj. i rozdíly v životních nákladech dvojic a rodin. Konstrukce švýcarského státního starobního důchodu (obrázek 3) je jistě diskutabilní, nicméně si kladu otázku, proč návrh na jeho reformu z pera iniciativy za nepodmíněný základní příjem nebere na zřetel rozdíly v životních nákladech jednotlivců a dvojic – když tak činí např. u (také poměrně vysokého) rovného důchodu na Novém Zélandu a v Nizozemí. Iniciativa za nepodmíněný základní příjem se také mohla zamyslet nad stávajícím financováním zdravotní péče ve Švýcarsku, které „nejde dohromady“ s univerzálními dávkami sociálního zabezpečení. Největším problémem celé iniciativy je patrně návrh na snížení mezd o bezpodmínečný základní příjem s tím, že současně by stát zaměstnancům vyplácel dávku v modelově stejné výši. Jak by se to zařídilo u OSVČ?

Německé pojistné, podmíněné a opční dávky

V německém sociálním zabezpečení převažuje křesťansko-demokratický (kontinentální) sociální model. 1. penzijní pilíř je v plném rozsahu pojistným pilířem, se stále ještě přetrvávající segmentací podle sociálních skupin. Největším systémem tohoto pilíře je sociální („zákonné“) důchodové pojištění, aplikující moderní tzv. bodový systém. Pod vlivem vládní SPD (Sociálně-demokratické strany Německa) došlo v posledním období k jistému posílení zaměstnaneckých penzí, které jsou 2. penzijním pilířem. Pod stejným vlivem se od roku 2021 zavádí základní důchod (Grundrente), což je příplatek k nízkému důchodu ze sociálního pojištění, podmíněný zejména 35 roky sociálního důchodového pojištění (včetně péče o dítě apod.). Tento základní důchod zvyšuje počet bodů v tomto systému, je přiznáván automaticky (bez žádosti). Od roku 2003 byla přitom zavedena široce pojatá dávka sociální pomoci „základní zabezpečení ve stáří a při snížení výdělečné schopnosti“ (Grundsicherung im Alter und bei Erwerbsminderung), která zahrnuje mj. i příspěvek na bydlení příslušných osob. Dávka se přiznává na období 12 měsíců.

Křesťansko-demokratický sociální model se výrazně uplatňuje ve zdanění osobních příjmů. Německý ústavní soud v roce 1990 stanovil, že zdaňovat lze pouze příjmy převyšující existenční minimum. Přitom

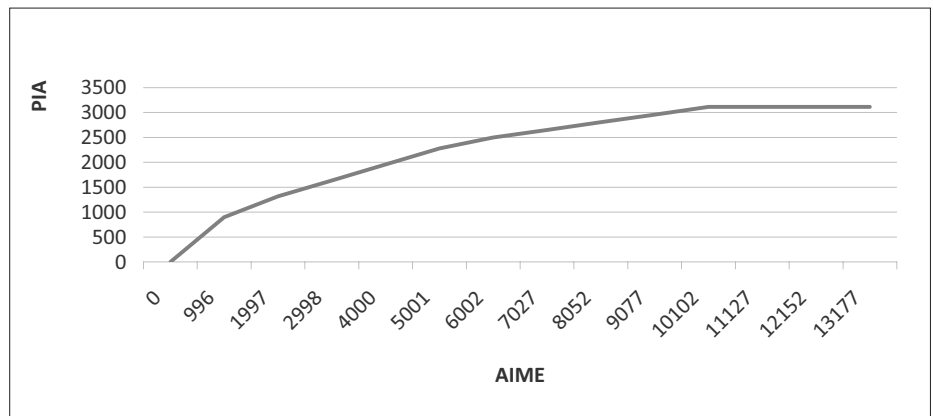
je zohledněno (nemalé) pojistné sociálního pojištění: pojistné zaplacené pojištěncem je odpočitatelné od základu daně. Existenční minimum zohledňuje mj. i normativní náklady na bydlení a na vzdělání a volnočasové aktivity dětí. Každé 2 roky vláda předkládá Spolkovému sněmu Zprávu o výši existenčního minima dospělých a dětí pro účely daně z příjmů. Politici mohou samozřejmě stanovit vyšší částky daňových osvobození, než jsou vypočtená minima. Daňové odpočty jsou každoročně aktualizovány, v roce 2021 činí základní odpočet na poplatníka 9 744 € ročně a na dítě 8 388 € ročně. Vedle odpočtu od základu daně na dítě existuje od roku 1996 „opční systém“ přídávky na děti: nárok je buď na přídávky, nebo na daňový odpočet. V praxi se rodičům vyplácí v průběhu roku univerzální přídávky na děti a po skončení roku finanční úřad doplatí případný rozdíl do daňového odpočtu. Letošní měsíční sazby přídávky na děti jsou: 219 € na 1. a 2. dítě, 225 € na 3. dítě a 250 € na 4. a další dítě. Nadpoloviční většina rodin pobírá přídávky na děti. Podle nálezu ústavního soudu lze daňové osvobození existenčního minima dítěte reálnizovat také formou přídávky na děti; podporu rodin s dětmi představuje pouze ta část přídávky na děti, která převyšuje odpočitatelnou položku. To rámcově odpovídá křesťansko-demokratickému sociálnímu modelu. Daňové odpočty se v tomto modelu, resp. v německém systému zdanění příjmů využívají ve velkém rozsahu.

Konstrukt nepodmíněného základního příjmu je v zásadním protikladu s křesťansko-demokratickým sociálním modelem. Akademické snahy o nástin realizace nepodmíněného základního příjmu také proto vyúsťují do návrhů na zásadní daňovou reformu, zahrnující zrušení daně z osobních příjmů a sociálního pojištění. Nahradit by je měla hlavně konzumní daň (Konsumsteuer) a také exportní daň, což je reakcí na to, že by se neměly měnit cenové hladiny v německém exportu: souvisí to s předpokladem, že k zavedení nepodmíněného základního příjmu a k daňové reformě dojde jen v jedné zemi (Německu). Výchozí studie s nástinem takové sociální a daňové reformy vznikla na univerzitním pracovišti Freiburg Institute for Basic Income Studies (FRIBIS), založeném v roce 2019 (Wakolbinger a kol., 2020b). Studie počítá s nepodmíněným základním příjmem dospělých ve výši 1 000 € měsíčně, na děti a mládež do 18 let polovic. Důchody by se o tyto částky krátily.

Americké veřejné penze a slevy na dani, aljašská dividenda

Americký zákon o „sociálním zabezpečení“ z roku 1935 byl reakcí na velkou hospodářskou krizi; jeho nejvýznamnější

Obrázek 4: Americký státní starobní důchod (PIA) v závislosti na výši průměrného výdělku (AIME, 35 let pojištění, 2021, \$ měsíčně)

Pramen: Autor, data: BSV (2021)

složkou jsou veřejné starobní důchody, konstruované ovšem jako sociální pojištění. Primárním cílem tohoto povinného „starobního pojištění“ byla a je prevence chudoby poskytováním důchodů na úrovni životního minima, nicméně dávky měly odrážet i individuální rovnost (equity) a systém je financován „pojistnými příspěvky“, čímž se dávky stávají „vyslouženým právem“ (earned right) – a nejsou tedy sociální pomocí, resp. testovanou dávkou (Barr a kol., 2014). Sazba pojistných příspěvků dnes činí 12,4 % ze mzdy, polovinu z toho platí zaměstnavatel. Tento „příspěvek“, běžně označovaný jako daň ze mzdy (payroll tax), se vybírá ze mzdy do výdělkového stropu, který v roce 2021 činí 142 800 \$, což je asi 290 % průměrné mzdy v USA.

Americké „důchodové pojištění“ je (zejména při pohledu z ČR) pozoruhodné tím, že používá redukční hranice a koeficienty při výpočtu důchodu z předchozího průměrného (valorizovaného) měsíčního výdělku (do výše výdělkového stropu) za období 35 nejlepších let označovaného jako average indexed monthly earnings (AIME). V roce 2021 platí tyto dvě redukční hranice (bend points): 996 \$ a 6 002 \$. Do první redukční hranice se započte 90 % výdělku, mezi 1. a 2. hranicí 32 % výdělku a nad druhou hranicí 15 % výdělku; výsledkem výpočtu je „základní pojistná výměra“ (primary insurance amount, PIA), resp. důchod – viz obrázek 4. Maximální výše důchodu přiznaného při dosažení základního důchodového věku je v roce 2021 3 113 \$ měsíčně. Redukční hranice a koeficienty se odrážejí v tzv. progresivitě důchodů, kdy s růstem mzdy relativní výše penze klesá: čistý náhradový poměr (nově přiznaného důchodu a výdělku) v roce 2018 podle modelových propočtů OECD činil: při výdělku na úrovni 50 % celostátní mzdy (PM) 61,2 %, při výdělku 100 % PM 49,4 % a při výdělku 150 % PM 42,7 % (OECD, 2019b).

Pozoruhodné jsou i americké vdovské a vdovecké důchody – činí 100 % starobního důchodu (PIA) po dosažení statutárního důchodového věku. Při souběhu s nárokem na vlastní starobní důchod je nárok jen na jeden z těchto důchodů. Součástí systému jsou i rodinné přídávky ke starobním důchodům: na děti min. do 18 let věku a na manželku/manžela (v důchodovém věku, bez nároku na vlastní důchod) ve výši 50 % PIA. Sirotčí důchod činí 75 % PIA. Invalidní důchody se vypočítávají podobným způsobem jako důchody starobní.

USA mají také testovanou penzi pro všechny potřebné seniory (Supplemental Security Income, SSI); jednotlivec může touto formou dostat z federálního rozpočtu v roce 2021 až 794 \$ měsíčně, dvojice až 1 191 \$ měsíčně, což představuje asi 18 %, resp. 26 % PM. Tyto částky se snižují o případný příjem seniorů; jedná se tedy o nejjednodušší konstrukci dávky sociální pomoci. Většina států USA poskytuje příplatky k SSI.

Druhým americkým penzijním pilířem jsou zaměstnanecké penze na dobrovolné bázi. Přístup k nim v roce 2020 mělo asi 70 % zaměstnanců, účastnilo se jich 55 % (Topoleski, Myers, 2020).

Univerzální přídávky na děti zaměstnanců jsou v USA neznámým pojmem. Zato tam mají dvoje slevy na dani na děti, v již beztak mimořádně komplikované dani z příjmů (výnos daně z osobních příjmů je nižší než daňové výdaje u této daně; 45 % amerických domácností neplatí federální daň z osobních příjmů, přitom tato daň se podílí na federálním daňovém mixu více než 50 %).

Sleva na dani z pracovních příjmů (Earned Income Tax Credit, EITC) byla zavedena v roce 1975 jako dočasné opatření pro zaměstnance s nízkými výdělky (kompenzace zvýšení příspěvku na sociální zabezpečení a růstu cen potravin a energií); již v roce 1978 se stala trvalou složkou

systemu jako program v boji proti chudobě a alternativa k workfare /work for welfare, práce za sociální dávky/ (Hungerford a Thiess, 2013). Zavedení EITC bylo výsledkem debat o účelnosti zavedení ultraliberální Friedmanovy koncepce „záporné daně z příjmů“ v 60. letech a o Nixonově plánu pomoci rodinám (Family Assistance Plan, FAP) počátkem 70. let, jimiž se měly odbourat všechny sociální dávky, resp. celé (veřejné) sociální zabezpečení. A mimochodem: (Friedmanova) záporná daň z příjmů je dnes chápána jako nepodmíněný základní příjem, integrovaný do daně z osobních příjmů.

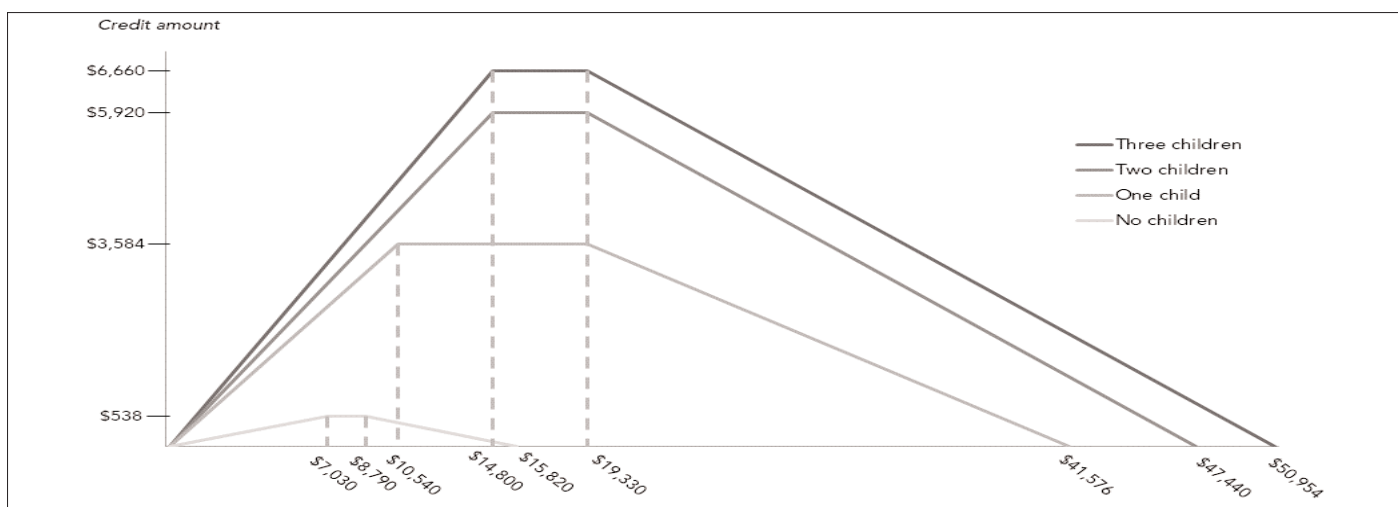
Americká sleva na dani z pracovních příjmů je koncipována (jen) jako nástroj boje proti chudobě osob v ekonomicky aktivním věku, není poskytována rodinám či jednotlivcům se středními a vyššími příjmy a má vyvíjet intenzivní tlak na zapojení do pracovní činnosti. Proto výše slevy strmě narůstá se zvyšujícím se velmi nízkým příjmem: v případě jednoho dítěte v roce 2020 (viz obrázek 5) takto naroste příjem na 10 540 \$ ročně a sleva na dani z pracovních příjmů dosáhne maxima 3 584 \$, pak se tato sleva udržuje na tomto maximu až do příjmu 19 330 \$ a od toho-

to příjmu sleva rovnoměrně klesá až na nulu („phase-out“) při příjmu 41 576 \$. Při této logice slevy na dani z pracovních příjmů je maximální sleva na 2 děti nižší než dvojnásobek slevy na 1 dítě a sleva klesne na nulu při příjmu 47 440 \$. Zvýšení slevy z titulu 3. dítěte je ještě daleko nižší. To odpovídá neoliberální logice slevy na dani z pracovních příjmů. K této logice patří i nízká sleva na dani pro bezdětné. Složitosti této slevy odpovídá i vysoká chybovost: na úrovni 28 %. Pětina daňových poplatníků majících nárok na EITC tuto slevu na dani vůbec neuplatňuje (Steber, 2020). „Většina politických analytiků věří, že EITC podstatně snižuje chudobu a zvyšuje zaměstnanost administrativně efektivním a dobře cíleným způsobem. Není to pravda“ (Bruenig, 2020).

Druhou slevu na dani na děti vymysleli republikáni počátkem roku 1995 v tehdy nově zvoleném Kongresu ve snaze realizovat svůj předvolební „Contract with America“; šlo o součást snížení daní v době prosperity, zákon nazvaný Taxpayer Relief Act byl přijat Kongresem a podepsán prezidentem Clintonem v roce 1997. Nerefundovatelná sleva na dani na dítě (Child Tax Credit, CTC) byla zavedena od

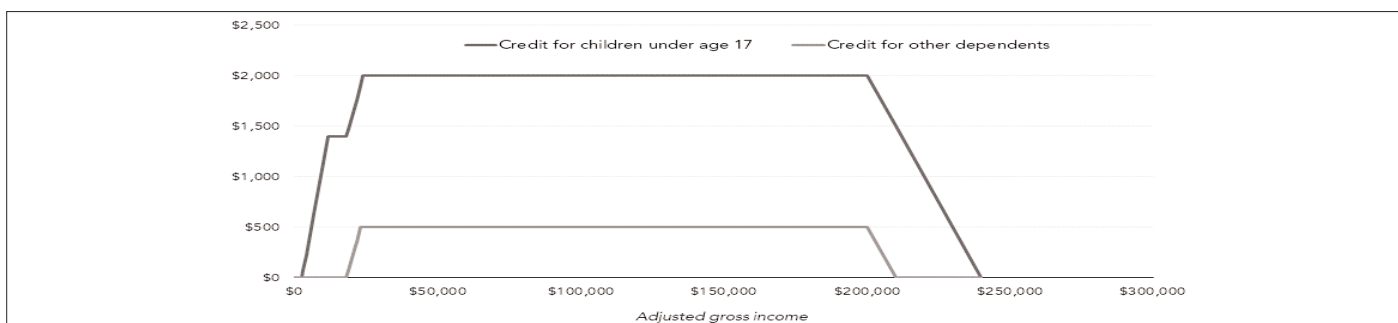
roku 1998 ve výši 400 \$ a od roku 1999 500 \$ na každé dítě ve věku do 17 let. Ze slevy na dani byly „vyfázovány“ (phased-out) vysokopříjmové rodiny; podle původních představ republikánů měla být sleva pro všechny, resp. fakticky pro rodiny se středními a vyššími příjmy, protože nemohla vyústit do daňového bonusu (záporné daně z příjmů). Zákonem z roku 2001 byla sleva na dani na dítě zvýšena na 1 000 \$ a stala se částečně refundovatelnou: s využitím refundovatelné „dodatečné CTC“. V dalších letech byly různé měněny parametry této slevy, její záběr byl rozšířen i na další závislé osoby v rodině (Crandall-Hollick, 2018). Sleva na dani na dítě byla v roce 2017 refundovatelná v průměru z 55 % (EITC z 97 %). Reforma z roku 2001 zavedla koordinaci CTC a EITC, v letech 2008 a 2009 bylo jejich propojení zrušeno (TPC, 2020c). Při Trumpově reformě zdanění osobních příjmů od roku 2018 (do roku 2025) byla (maximální) sleva na dani na dítě zdvojnásobena na 2 000 \$, současně s podstatným zvýšením příjmových hranic: ze 75 na 200 tisíc \$ při zdanění příjmu jednotlivce. Dnešní základní parametry slevy na dani na dítě a na další závislé osoby ilustruje obrázek 6.

Obrázek 5: Americká sleva na dani z pracovních příjmů (EITC) na 0–3 děti v roce 2020

Pramen: PTC (2020a)

Obrázek 6: Americká sleva na dani na dítě (CTC) v roce 2020

Pramen: PTC (2020b)

Sleva na dani z pracovních příjmů je „značnou měrou postavena na mýtech a chybných měřeních. EITC nezvýšila historicky zaměstnanost ... a ještě méně je důvod věřit, že další expanze EITC ... by tak učinily. EITC není zvláště efektivní program. Ve skutečnosti patří mezi nejméně efektivní sociální programy v zemi, když se započtou jeho jedinečné soukromé administrativní náklady... Nejlepší cestou k rozvinutí amerického sociálního státu není více opatření typu EITC, ale jejich nahrazení více účinnými a efektivními univerzálními programy. V případě EITC to znamená nahradit EITC a slevu na dani na dítě univerzální dětskou dávkou v režii Správy sociálního zabezpečení“ (Bruenig, 2020). „Všechny tři nejčastěji diskutované přístupy ke garantovanému národnímu příjmu – univerzální základní příjem, záporná daň z příjmů, nebo příplatek ke mzdě – nabízejí potenciální přednosti před naším současným systémem sociální pomoci“ (Tanner, 2015).

Zastánci tzv. nepodmíněného základního příjmu u nás i jinde nezřídka uvádějí jako funkční příklad této občanské dávky Permanent Fund Dividend (PFD) na Aljašce. Vloni touto formou dostali trvalí obyvatelé Aljašky (s čistým trestním rejstříkem) 992 \$ od státu, v předchozích letech se tato částka pohybovala většinou mezi 1 a 2 tisíci dolarů. Guvernér státu Aljaška Dunleavy ve své Zprávě o stavu státu přednesené v lednu 2021 slíbil výplatu letošní dividendy ve výši kolem 5 000 \$, s ohledem na epidemii koronaviru (Kitchenman, 2021). Tato „dividenda“ není definována jako účelová platba, není nikterak spojována např. se snahami o snížení chudoby dětí či o nezvyšování příjmových nerovností; vyplácí se ve výši podle momentální fiskální politiky. Příjem

vedeného fondu jsou výnosy důlní renty (těžební poplatky, zejména z ropy) od roku 1976, dávka se vyplácí obyvatelům od roku 1982. Aljaška má méně než 750 tisíc obyvatel; životní náklady tam jsou o 30 % vyšší, než je průměr USA (WPR, 2021). V této relaci je „dividenda“ patrně nepodstatným příjmem. Jen samotné průměrné zdravotní pojistné za srovnatelnou „veřejnou“ zdravotní péči bylo podle Henry J. Kaiser Family Foundation v roce 2020 o 3 072 \$ vyšší než průměr USA (Fried, 2020). Aljašská „dividenda“ rozhodně není argumentem ve prospěch tzv. nepodmíněného základního příjmu.

V americkém systému sociálního zabezpečení je patrný silný vliv účelových neoliberalních politik, které se snaží o jeho privatizaci a o využívání výrazně podmíněných a motivačních sociálních dávek. V těchto podmínkách se obtížně prosazují ucelené koncepce sociální politiky. Rozsáhlé využívání slev na dani a dalších daňových úlev činí americký sociální (ne)systém velmi komplikovaným, což se projevuje např. v existenci dvojích slev na dani z příjmů na děti a další osoby a také ve velké chybovosti u těchto daňových výdajů a v rozsáhlém využívání daňových poradců. Využití konstruktu nepodmíněného základního příjmu by tyto sociální systémy zjednodušilo, narazilo by však na skupinové zájmy a výrazné slabiny tohoto přímočarého a extenzivního konstruktu. „Univerzální základní příjem by ve své nejzákladnější podobě byl hodně drahý a udělal by málo ke snížení nerovnosti nebo k posílení šancí. Aniž by došlo k masívním úsporám nákladů, americké federální daňové příjmy by se musely radikálně zvýšit, což by vedlo k velkým distorzním dopadům na hospodářství. Obětování jiných sociálních progra-

mů v zájmu univerzálního občanského příjmu je také špatná myšlenka. Takové programy jsou tu proto, aby řešily specifické problémy, jako je zranitelnost starců, dětí a invalidů“ (Kearney a Mogstad, 2019). Ostatně selhaly již experimenty se zápornou daní z příjmů v letech 1968–1980; cílem byla motivace k práci, výsledkem byl opak (Semprevivo, 2018).

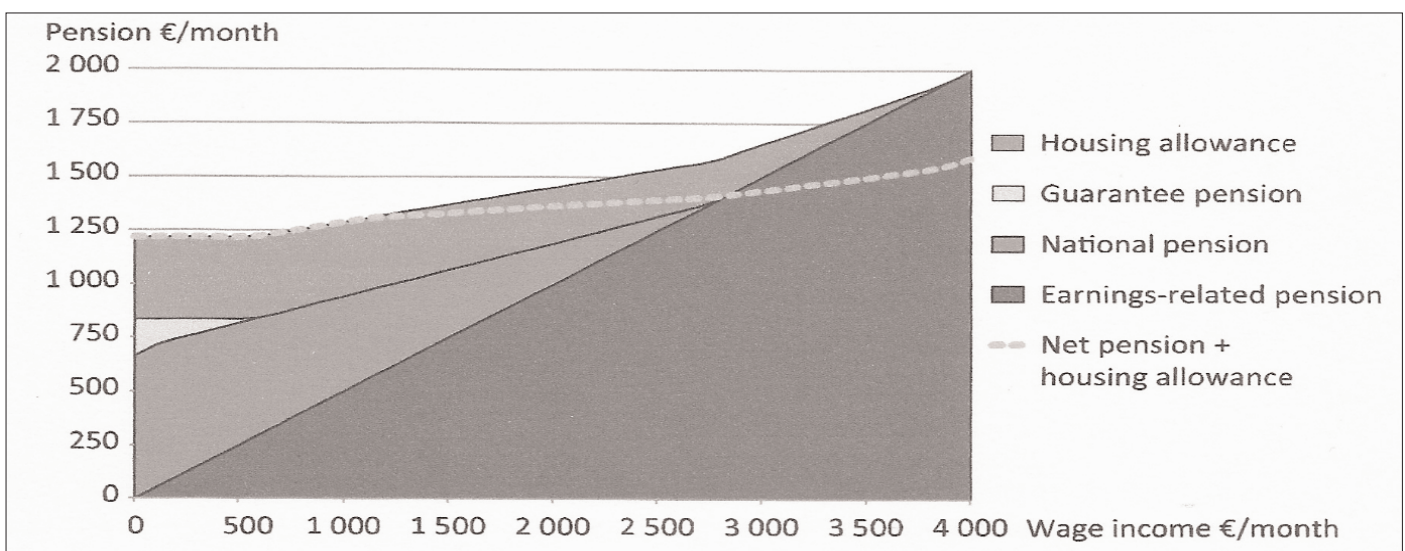
Finské penze, přídavky na děti a experimentální podpora zaměstnanosti

Pojistné (earnings-related) penze jsou 1. finským penzijním pilířem od roku 1975. Jeho pravidla jsou výrazně sjednocena, dodnes však existuje celá škála poskytovatelů těchto penzí; vůdčí roli v penzijní politice má tripartita. Koncepčně se jedná o podstatně unifikované systémy sociálního důchodového pojištění. Průměrná sazba pojistného v soukromém sektoru činí v roce 2021 24,4 % ze mzdy; z toho asi třetinu platí zaměstnanci.

2. penzijním pilířem je státní (national) penze a navazující „garantovaná penze“. Státní penze je důchodem testovaným na výši pojistné penze pracovníka. Plná státní penze činila vloni 662,86 € pro jednotlivce a 591,97 € měsíčně pro dvojici osob. Od této plné výše penze se odečítá polovina pojistné penze. Návaznost státní penze na pojistnou penzi ilustruje obrázek 7; předpokládá se zde pojistná penze jednotlivce ve výši 50 % výdělku. Nárok na státní penzi nemá příjemce pojistné penze přesahující 1 368 € měsíčně. Garantovaná penze spolu se státní penzí zajišťuje minimální důchod: v roce 2020 ve výši 834,52 € měsíčně pro každého důchodce.

Sociální pojišťovna Kela vyplácí důchodcům také speciální příspěvek na bydlení

Obrázek 7: Finský starobní důchod jednotlivce v závislosti na výši průměrného výdělku v roce 2020 (€ měsíčně)

Pramen: Ritola a Knuuti (2020)

(housing allowance), který je významnou dávkou pro většinu seniorů; na obrázku 7 se předpokládají měsíční náklady na bydlení 528 €. Všechny tři uvedené penze jsou zdaňovány; čárkovaná čára na obrázku uvádí výši celkové čisté penze v součtu se seniorským příspěvkem na bydlení. Pozoruhodná je výsledná nivelizace penzí; vidíme zde vliv testovaných penzí i samotné daně z osobních příjmů.

Finské univerzální přídatky na děti jsou odstupňovány podle počtu vychovávaných dětí ve věku do 17 let. V roce 2021 činí: 94,88 € měsíčně na 1 dítě, na 2. dítě 104,84 €, na 3. dítě 133,79 €, na 4. dítě 163,24 € a na 5. a další dítě 182,69 €.

Velkou mezinárodní pozornost vzbudilo experimentální ověřování nepodmíněného základního příjmu ve Finsku v letech 2018 a 2019. Ostatně experimenty tohoto druhu proběhly v předchozích desetiletích v nejrůznějších zemích, aniž by to mělo nějaké praktické výsledky. Takto to dopadlo i ve Finsku, kde se orientovali na oblast pojištění v nezaměstnanosti. Pro experiment bylo nahodile vybráno 2 000 poživatelů dávky v nezaměstnanosti ve věku 25–58 let a k nim ještě „kontrolní skupina“ pro srovnání. Vybraní poživatelé dostávali 560 € měsíčně místo přiznané dávky v nezaměstnanosti a případné navazující dávky; pokud nastoupili do práce, tak pobírali experimentální univerzální dávku i nadále. Experimentem se zjistil zanedbatelný dopad na zaměstnanost a jistý pozitivní vliv na finanční situaci některých nezaměstnaných, resp. na jejich životní pohodu vůbec. Bez zájímavosti a bez vlivu na experiment není to, že od ledna 2019 došlo k reformě příslušných dávek, a to opačným směrem: posílila se motivace k hledání zaměstnání (O'Donnell, 2019).

Lze jistě namítnout, že finský experiment nezkoumal univerzální/nepodmíněný základní příjem, ale částečný základní příjem cílený na mladé a dlouhodobě ne-

zaměstnané (Hiilamo, 2020). Podstatné ovšem je, že konstrukt univerzálního základního příjmu (dnešní) finskou vládu vůbec nezajímá. Univerzální základní příjem by šlo ve Finsku snadno realizovat vůči starým a mladým: tamní univerzální přídatky lze snadno zvednout na úroveň podle představ zastánců teorie o nepodmíněném příjmu, jen o něco složitější by to bylo s finskými starobními důchody, protože jsou silně nivelizovány. Jak přitom naložit s veřejnou zdravotní péčí? Hodí se k teorii nepodmíněného základního příjmu i základní věcné dávky, především veřejná zdravotní péče a veřejné školství?

České penze, slevy a přídatky na děti

České veřejné penze jsou od roku 1996 dávkou „důchodového pojištění“, přestože v nich převažuje rovný důchod: jednak jako „základní výměra“ důchodů a také proto, že „procentní výměra“ (klíčového) starobního důchodu je podstatně korigována redukčními hranicemi a koeficienty. Tyto redukční hranice byly původně tři, po malé důchodové reformě z roku 2011 jsou dvě, z toho jedna je podstatná pro naprostou většinu důchodců, protože se týká příjmu nad 44 % průměrné celostátní mzdy (PM), který redukuje na 26 %. Celkovou výši starobního důchodu v závislosti na průměrném valorizovaném výdělků v letošním roce ukazuje obrázek 8. Přidali jsme sem i příspěvek na bydlení, protože jeho význam je vyšší u nízkých důchodů. Pokud jsou důchodci v domácnosti dva, tak je význam příspěvku na bydlení citelně menší (úspory z rozsahu).

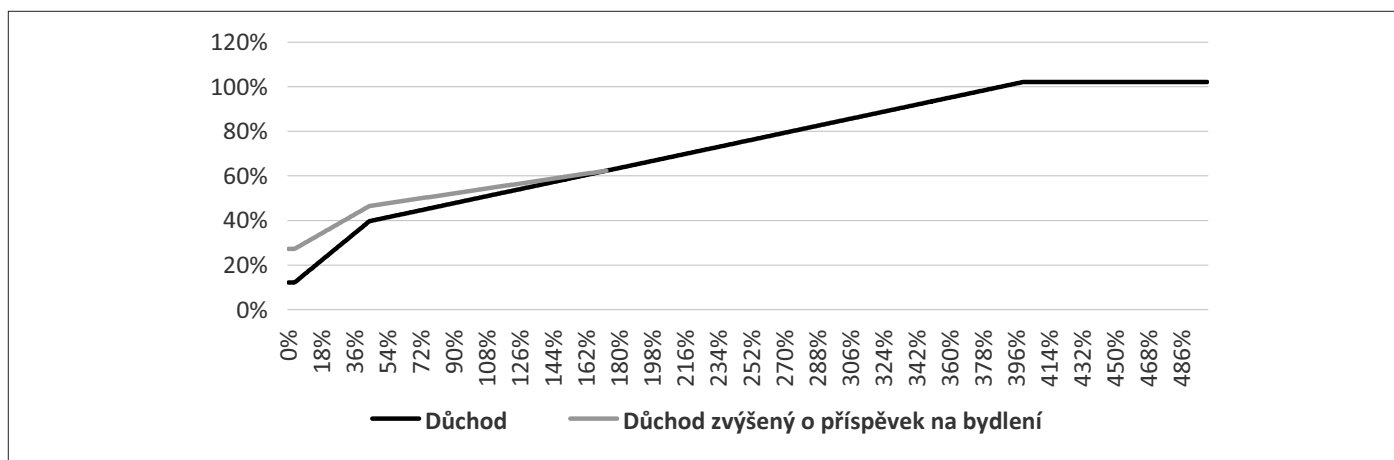
Již déle se připravuje důchodová reforma, která by odstranila zásadní nesrozumitelnost stávající konstrukce (zejména starobních důchodů, aniž by muselo dojít

ke snížení či zvýšení starobních důchodů vypočítávaných z příjmů nad 1. redukční hranici. Hlavní konstrukční změnou je zrušení této redukční hranice, které umožní politicky i ekonomicky snadné a výhodné rozdělení „důchodového pojištění“ na 2 penzijní pilíře: 1. pilířem se tak stane rovný důchod a 2. pilířem pojistný důchod. Pokud vyjdeme ze stávajících průměrných 45 započtených let pojištění, tak nám vyjde rovný důchod ve výši 32 % PM, což v podmínkách roku 2021 představuje 14 070 Kč měsíčně. Pojistný důchod bude srovnatelně vypočítáván sazbou 0,39 % za každý rok pojištění (dnešní sazba je 1,5 %, krát 26 % = 0,39 %).

V roce 1968 byly u nás daňové úlevy na děti nahrazeny zvýšenými univerzálními přídatky na děti. V roce 1993 byly zavedeny daňové odpočty na děti a diferenciací univerzálních přídatků na děti podle věku dítěte. Později byly „plošné“ přídatky na děti nahrazeny „adresnými“ přídatky s odůvodněním, že vysokopříjmové rodiny je nepotřebují: do roku 2007 byly přídatky diferencovány podle násobku životního minima rodiny (3 výměry) a poté se testovacím kritériem stal 2,4násobek životního minima; od roku 2018 pak 2,7násobek tohoto minima. Při přechodu na koncepci zdanění superhrubé mzdy byly daňové odpočty nahrazeny daňovým zvýhodněním (slevami na dani) na děti; ty dnes činí 1 267 Kč měsíčně na 1. dítě, 1 717 Kč na 2. dítě, 2 017 Kč na 3. a další dítě. Poslední konstrukční změnou je diferenciací testovaných přídatků na děti podle toho, zda alespoň jeden rodič pracuje nebo pobírá dávky, které vycházejí z výdělečné činnosti a příjem nahrazují.

Udělejme si malý test dnešních „adresných“ přídatků na děti na samoživitelce se třemi dětmi ve 2 variantách: všechny 3 děti jsou buď malé, nebo naopak velké. Hranice rizika chudoby (podle EU) dospělé osoby v prosinci 2019 byla 12 818 Kč

Obrázek 8: Český starobní důchod a příspěvek na bydlení v závislosti na hrubé mzdě (% PM, 2021, osamělý důchodce, 45 let pojištění, nájemní bydlení v obci s 50 000 až 99 999 obyvateli)

Pramen: Autor

měsíčně, rodiče se 3 dětmi do 13 let pak 24 354 Kč a rodiče se 3 dětmi nad 13 let 32 045 Kč. České životní minimum je po loňském zvýšení pro samoživitelku 3 860 Kč měsíčně, pro 3 děti ve věku do 6 let: $3 * 1\,970 = 5\,910$ Kč a pro 3 děti ve věku nad 16 let pak: $3 * 2\,770 = 8\,310$ Kč. Životní minimum pro celou tuto rodinu s malými dětmi tak představuje celkem 9 770 Kč, s velkými dětmi 12 170 Kč. Pracující samoživitelka má nárok na daňové zvýhodnění na 3 děti: $1\,267 + 1\,617 + 2\,017$ Kč = 4 901 Kč měsíčně. Pokud samoživitelka s malými dětmi vydělává do $2,7 * 9\,770 = 26\,379$ Kč, s velkými dětmi pak do $2,7 * 12\,170 = 32\,859$ Kč (což lze předpokládat), tak má nárok na přídatky na malé děti $3 * 800 = 2\,400$ Kč, kdežto na velké děti $3 * 1\,000 = 3\,000$ Kč. Pokud naše samoživitelka není výdělečně činná, tak bude dostávat přídatky na malé děti $3 * 500 = 1\,500$ Kč; na velké děti pak $3 * 700 = 2\,100$ Kč.

Příspěvek na živobytí zvedne měsíční příjem rodiny nepracující samoživitelky s malými dětmi na životní minimum 9 770 Kč, s velkými dětmi na 12 170 Kč. Naproti tomu pracující samoživitelka získá vyšší přídatky na děti 2 400 Kč (s malými dětmi), resp. 3 000 Kč (s velkými dětmi) a k tomu ještě daňové zvýhodnění 4 901 Kč (v obou případech), celkem 7 301 Kč při malých dětech a 7 901 Kč při velkých dětech. Kdybychom zvedli přídatky na děti nepracující samoživitelce na 7 301 Kč, resp. 7 901 Kč, tak se sníží příspěvek na živobytí o toto zvýšení a výsledné dávky pro její rodinu budou stejné: 9 770 Kč s malými dětmi a 12 170 Kč s velkými dětmi. Vidíme tak, že naše testované přídatky na děti nemají žádný reálný význam – je to pouze komplikace. Stejně tak nemá žádný význam poskytování skrytých přídatků na děti v rámci daně z příjmů, pod názvem daňové zvýhodnění na dítě. Všechny tyto dávky můžeme nahradit univerzálními přídatky na děti administrovanými např. finanční správou. Přídatky na dítě by měl být každoročně automaticky valorizován, jeho sazba by mohla být i 15 % PM (5 316 Kč v roce 2021).

Konstrukční univerzálního základního příjmu lze v Česku vcelku snadno realizovat vůči starým a mladým: reformou veřejných penzí a reformou slev na dani a přídatků na děti. K těmto reformám ovšem nepotřebujeme konstrukční univerzálního základního příjmu. Zastánci tohoto konstruktu by tyto reformy měli podpořit.

Čtyři sociální modely a nepodmíněné sociální dávky

Sociálně-demokratický, resp. univerzalistický sociální model (Esping-Andersen, 1990) má nejbližší ke konstruktu nepodmíněného základního příjmu, neboť velkou

Obrázek 9: Typologie základních sociálních modelů

Selektivita	Nízká rovnost (spravedlnost)		Univerzalita
	Neoliberální model	Liberální model	
	Křesťansko-demokratický model	Sociálně-demokratický model	
	Vysoká rovnost (spravedlnost)		

Pramen: Autor

měrou využívá univerzální dávky: plně na úseku rodinných dávek a převážně u starobních penzí. Významné místo v tomto modelu má i univerzální sociální pojištění. Současně se klade zásadní důraz na veřejné služby všeho druhu: počínaje veřejnou zdravotní péčí, dlouhodobou péčí, vzděláváním, jeselskou péčí atd. Model se využívá např. ve skandinávských zemích.

Liberální sociální model využívá univerzální dávky na úrovni existenčního minima a testované sociální dávky. Pokud se např. ve Velké Británii zavedla i univerzální zdravotní péče, tak je to z modelového hlediska považováno za výrazný sociálně-demokratický prvek, resp. modelový mix (Ebbinghaus, 2012).

Neoliberální sociální model se orientuje na podporu soukromého zabezpečení. Testované sociální dávky jsou nutným zlem, jsou výrazně podmíněny pracovní aktivitou jejich příjemců. Sazebníky pojištění ve výrazně regulovaném soukromém zdravotním pojištění jsou komunitní (nominální), sazby jsou nezávislé na příjmech. Optimálním nástrojem zabezpečení ve stáří je povinné soukromé penzijní spoření, kde investiční riziko nese klient. Spoření je vhodným nástrojem i ve financování zdravotní péče a rodinné péče. Rafinovanou neoliberální konstrukcí je „jemně povinné“ (původně) zaměstnanecké spoření organizované zaměstnavateli (workplace pensions ve Velké Británii). Neoliberální konstrukcí jsou i slevy na dani na děti (viz např. obrázek 5 a 6) a britská univerzální sleva.

Křesťansko-demokratický, resp. korporativistický sociální model kombinuje primárně zásluhovost a sociální stratifikaci i v sociálním zabezpečení; tomu v soukromém sektoru nejlépe vyhovuje samosprávné segmentované sociální pojištění s výdělkovým stropem. Státní zaměstnanec přímo zabezpečuje stát. Univerzální důchod do tohoto modelu nepatří. Univerzální přídatky na děti v zásadě také ne. Ve zdanění příjmů se obsáhle využívají daňové odpočty. V německé rodinné politice došlo k významnému posunu smě-

rem k sociálně-demokratickému modelu. Naproti tomu ve středomořských zemích se stále podstatně uplatňuje klasická dělba práce v rodině, takže rodinné dávky jsou modelově zbytečné. Naproti tomu pojistné penze jsou tam poměrně vysoké.

Prostor pro využití konstruktu nepodmíněného základního příjmu je dosti omezený, konstrukt není srovnatelný s žádným sociálním modelem. To, co se někomu může jevit jako výhoda – univerzální peněžité státní dávka pro všechny – je ve skutečnosti jeho zásadní nevýhodou, protože nepokrývá žádné konkrétní sociální potřeby. Konstrukt se tak může jevit jako smysluplný pouze v případě, pokud jeho protagonistům v podmínkách konkrétní země chybí univerzální peněžité nepojistné dávky. Může tomu tak být např. v zemi s neoliberálním sociálním modelem, popř. ve státě s (původním) křesťansko-demokratickým sociálním modelem. V liberálním sociálním státě lze touto cestou nanejvýš vyvíjet tlak na zvýšení (nízkých) univerzálních dávek. Ve Finsku by pak mohlo jít nanejvýš o zjednodušení penzijního systému na ještě typičtější a jednodušší sociálně-demokratický konstrukt, kde 1. penzijním pilířem je univerzální důchod a 2. pilířem je pojistný důchod.

Pokud se ovšem někteří autoři rozhodnou navrhnout/prosazovat původní konstrukt nepodmíněného základního příjmu, tak to může znamenat i změnu sociálního modelu v dané zemi – protože je nutná zásadní daňová reforma. Návrh FRIBIS počítá se zrušením daní z příjmů a pojištění na sociální pojištění a s jejich nahrazením konzumní daní s variantními sazbami 110 %, 120 % a 130 % a s exportní daní se sazbou 40 % či 26 % (Wakolbinger a kol., 2020). Konzumní daň je přitom modifikovaná daň z přidané hodnoty. To by byla transformace na v podstatě čistý neoliberální daňový model, který nebyl nikde ve světě realizován. Mohlo by to také znamenat, že nepodmíněný základní příjem je reakcí na problémy neoliberální (a)sociální politiky. Coote a Yazici (2019) dospěli k závěru, že „výplaty

jednotlivcům za účelem zvýšení jejich kupní síly v ekonomice s volným trhem nejsou funkční cestou k řešení problémů způsobených nebo ztížených neoliberalní tržní ekonomikou. Nic nespěchá o tom, že by jakákoliv verze NZP mohla být současně dostupnou, inkluzivní, dostačující a udržitelnou (...). Peníze potřebné na zaplacení přiměřeného schématu NZP by byly lépe vynaloženy na reformu systémů sociálního zabezpečení a vybudování vícero a kvalitnějších veřejných služeb.“

K větší či menší reprofilaci sociálního systému v dané zemi lze využít např. současné koronavirové krize, kdy klesá potřeba do té míry, že je či může být účelné ji zvýšit jednostrannou expanzí veřejných výdajů. V zájmu zavedení či zvýšení univerzálních nepojistných dávek nebo také prostě jako nástroj samoučelného politického marketingu lze uchopit konstruktivní nepodmíněného/univerzálního základního příjmu s tím, že k jeho financování lze využít „vrtulníkové peníze“: podstatně zvýšit veřejný dluh či dokonce začít emitovat bezhotovostní peníze ze státního rozpočtu (místo soukromých bank).

Závěry

Sociální věda rozlišuje několik sociálních modelů, které jsou produktem typických/modelových sociálních politik a které mají odlišné dopady na rozdělování (míru rovnosti) a různou efektivnost. Jako nástroje těchto různých politik a modelů jsou využívány:

- veřejné služby (věčné dávky),
- univerzální (rovné) peněžité dávky,
- testované sociální dávky a
- pojistné dávky (závislé na výdělku).

Základní zdravotní péče je např. v sociálně-demokratickém modelu veřejnou službou, zatímco pro neoliberalní model je typické povinné soukromé zdravotní pojištění s pojistným nezávislým na výdělku; pro křesťansko-demokratický model je typické sociální nemocenské/zdravotní pojištění. Jeselská péče je v sociálně-demokratickém modelu veřejnou službou, zatímco ve středomořském (historickém křesťansko-demokratickém) modelu tuto péči poskytuje výhradně rodina, resp. matka.

Základní rodinné dávky jsou v sociálně-demokratickém a liberálním modelu reprezentovány univerzálními přídávky na děti, kdežto křesťansko-demokratický model tuto problematiku řeší odpočty od základu daně z osobních příjmů. Neoliberalní model využívá především testované dávky, pojaté nebo aspoň označované jako kredity (slevy na dani z příjmů). Německý opční systém daňového odpočtu a rodinných přídávků je kombinací sociálně-demokratické a křesťansko-demokratické politiky.

Rovné starobní důchody patří do liberálního sociálního modelu. V sociálně-de-

mokratickém modelu je rovný důchod kombinován s pojistným důchodem a s garantovaným/testovaným důchodem, doplněným ještě seniorským příspěvkem na bydlení; ve finské verzi se stejného rozdělovacího účinku dosahuje pojistným důchodem a několika testovanými dávkami včetně seniorského příspěvku na bydlení. Pro křesťansko-demokratický model jsou typické pojistné dávky doplněné (podmíněnou) dávkou sociální pomoci, která může zahrnovat i příspěvek na bydlení. Neoliberalní model obsahuje povinné soukromé penzijní spoření či pojištění a navazující veřejnou testovanou penzi.

V ekonomicky aktivním věku se lze setkat s různými pojistnými dávkami nahrazujícími mzdu. Příjmová diferenciacce je ovlivněna mj. (progresivním) zdaněním příjmů a (degresivním) zdaněním spotřeby. V křesťansko-demokratickém a v neoliberalním daňovém modelu je tendence využívat daňové odpočty a slevy na daních i pro sociálně politické účely.

Zastánci univerzálního základního příjmu horují pouze pro univerzální/nepodmíněné peněžité dávky. Veřejná zdravotní péče jim (v lepším případě) nevadí. Pokud jde o univerzální starobní důchody a univerzální přídávky na děti, tak se zastánci univerzálních dávek „vlamují do otevřených dveří“, protože se tyto dávky v řadě zemí běžně využívají. V tomto ohledu by tedy stačilo se přihlásit k sociálně-demokratickému či liberálnímu sociálnímu modelu. Pokud zastánci NZP požadují vyšší míru přerozdělování, tak by se mohli přidat k sociálně-demokratické sociální politice. To platí i ve vztahu k občanům v ekonomicky aktivním věku, kde fakticky jde jen o zabezpečení pro případ nezaměstnanosti. Když v tomto ohledu neuspěl finský experiment, nebylo dál již co řešit – minimálně pokud jde o aplikaci konstruktivní nepodmíněného základního příjmu ve Finsku. Problém lidí bez zájmu o práci se nepodaří vymýtit beze zbytku v žádné zemi. Žádná univerzální dávka zcela neodstraní potřebu sociální práce a pomoci, i kdyby (teoreticky) nebyla vůbec ničím podmíněna. Konkrétní analýzy účinnosti všech sociálních dávek a celých sociálních systémů jsou žádoucí za jakýchkoliv podmínek.

V Česku je nanejvýš aktuální transformace důchodů a rodinných dávek vedoucí k zásadnímu využití univerzálních dávek. Univerzální přídávky na děti musí být podmíněny řádnou péčí o dítě.

Literatura

(Platnost všech uvedených internetových adres je ověřena k 8. 4. 2021)

AHV/IV (2021). Familienzulagen. <http://www.ahv-iv.ch/p/6.08.d>

Armingeon, K. (2018). The Swiss Welfare State: Features, Challenges, Innovations. Presentation at the Institute of Sociology. Beijing: Chinese Academy of Social Sciences. <https://boris.unibe.ch/119953/1/2018%2009%2005%20Presentation%20Institute%20of%20Sociology%20CASS.pdf>

Barr, J., a kol. (2014). *Social Security Reform Options*. A Public Policy Monograph. American Academy of Actuaries. Social Security Committee. http://actuary.org/files/Soc-Sec-Reform-Options_Monograph_03-03-2014.pdf

Bozio, A., Crawford, R., Tetlow, G. (2010). The history of state pensions in the UK: 1948 to 2010. London: Institute for Fiscal Studies. <http://www.ifs.org.uk/bns/bn105.pdf>

Browne, J., Immervoll, H. (2018). Mechanics of replacing benefit systems with a basic income: comparative results from a microsimulation approach. EUROMOD Working Paper Series: EM 8/18. <https://www.iser.essex.ac.uk/research/publications/working-papers/euromod/em8-18.pdf>

Bruenig, M. (2020). The Myths of the Earned Income Tax Credit. People's Policy Project. <https://www.peoplespolicyproject.org/wp-content/uploads/2020/05/MythsoftheEITC.pdf>

BSV (2016). *Bedingungsloses Grundeinkommen: Kosten und Finanzierung*. Hintergrunddokument. Bern: Bundesamt für Sozialversicherungen. [https://www.bing.com/search?q=BSV+\(2016\).+Bedingungsloses+Grundeinkommen%3A+Kosten+und+Finanzierung.+Hintergrunddokument.&cvd=c b91979f197c481f8e618967f6b4811b&pglt=43&FORM=ANSPA1&PC=U531](https://www.bing.com/search?q=BSV+(2016).+Bedingungsloses+Grundeinkommen%3A+Kosten+und+Finanzierung.+Hintergrunddokument.&cvd=c b91979f197c481f8e618967f6b4811b&pglt=43&FORM=ANSPA1&PC=U531)

BSV (2021). Die schweizerische Altersvorsorge. Ein bewährtes System einfach erklärt. Bern: Bundesamt für Sozialversicherungen. <https://www.entwicklung-ahv.ch/alters-und-hinterlassenenversicherung/ahv-heute/was-ist-die-ahv/>

CIT (2017). Citizen's Basic Income: A Brief Introduction. London: Citizen's Income Trust. http://citizensincome.org/wp-content/uploads/2017/01/Citizens-Basic-Income-FINAL_PRINT_LOW_INK.pdf

CIT (2020). Getting Citizen's Basic Income done. Citizen's Income newsletter, č. 2. London: Citizen's Income Trust. citizensincome.org/wp-content/uploads/2020/04/Newsletter-issue-2-for-2020.pdf

Coote, A., Yazici, E. (2019). Universal Basic Income. A Union Perspective. London: New Economics Foundation; Ferney-Voltaire: Public Services International. http://www.world-psi.org/sites/default/files/documents/research/en_ubi_full_report_2019.pdf

Crandall-Hollick, M. L. (2018). The Child Tax Credit: Legislative History. Congressional Research Service. <https://fas.org/sgp/crs/misc/R45124.pdf>

Ebbinghaus, B. (2012). Comparing Welfare State Regimes: Are Typologies an Ideal or Realistic Strategy? Edinburgh: European Social Policy Analysis Network, ESPANet Conference. www.cas.ed.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0005/89033/Ebbinghaus_-_Stream_2.pdf

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press & Princeton: Princeton University Press.

Ferrarini, T., Nelson, K., Höög, H. (2012). The Fiscalization of Child Benefits in OECD Countries. GINI Discussion Paper 49. Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS). Amsterdam: University of Amsterdam. http://www.gini-research.org/system/uploads/381/original/DP_49_-_Ferrarini_Nelson_H_g.pdf?1345650142

Fried, N. (2020). The Cost of Living in Alaska. 2019 inflation modest, April brings historic -2.5% deflation. Alaska Economic Trends Magazine. <https://laborstats.alaska.gov/trends/jul20art1.pdf>

Greens (2015). Basic Income: a detailed proposal. Consultation Paper, April. Green Party of England and Wales. <https://policy.greenparty.org.uk/assets/files/Policy%20files/Basic%20Income%20Consultation%20Paper.pdf>

- Häusermann, S. (2010). Reform Opportunities in a Bismarckian Latecomer: Restructuring the Swiss Welfare State. In Palier B. (ed.), *A Long Goodbye to Bismarck?: The Politics of Welfare Reform in Continental Europe* (pp. 207–232). Amsterdam: Amsterdam University Press. doi:10.2307/j.ctt46n02d.12
- Hiilamo, H. (2020). The basic income experiment in Finland yields surprising results. *Nordic Welfare News*. University of Helsinki. <https://www2.helsinki.fi/en/news/nordic-welfare-news/the-basic-income-experiment-in-finland-yields-surprising-results>
- Hood, A., Oakley, L. (2014). The social security system: long-term trends and recent changes. IFS Briefing Note (BN156). London: Institute for Fiscal Studies.
- Hungerford, T. L., Thiess, R. (2013). The Earned Income Tax Credit and the Child Tax Credit History. Purpose, Goals, and Effectiveness. Washington: Economic Policy Institute: Issue Brief, No. 370. <https://files.epi.org/2013/The-Earned-Income-Tax-Credit.pdf>
- Initiativtext (2016). Grundeinkommen nach der Abstimmung ist vor der Abstimmung. Eidgenössische Volksinitiative „Für ein bedingungsloses Grundeinkommen“. www.grundeinkommen.ch/initiativtext/
- Kallioma-Puha, L., Tuovinen, T., Kangas, O. (2016). The basic income experiment in Finland. *Journal of Social Security Law*. Vol. 23, No. 2.
- Kearney, M. S., Mogstad, M. (2019). Universal Basic Income (UBI) as a Policy Response to Current Challenges. Aspen Institute. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/UBI-ESG-Memo-082319.pdf>
- Kitchenman, A. (2021). Dunleavy talks pandemic, big dividends and resource development in virtual State of the State address. KTOO. <https://www.ktoo.org/2021/01/28/dunleavy-talks-pandemic-big-dividends-and-resource-development-in-virtual-state-of-the-state-address/>
- Marin, B. (2013). *Welfare in an Idle Society? Reinventing Retirement, Work, Wealth, Health, and Welfare*. Surrey, Burlington: Ashgate Publishing.
- Mertl, J. (2020). Pozitivní společenský dopad koronaviru? Impuls k úvahám o solidaritě, empatii, důstojnosti a základním nepodmíněném příjmu. *FÓRUM sociální politiky*. Ročník 14, č. 5.
- O'Donnell, J. (2019). Why Basic Income Failed in Finland. *Jakobin*. Brooklyn. <https://www.jacobinmag.com/2019/12/basic-income-finland-experiment-kela>
- OECD (2019a). *OECD Economic Surveys: Switzerland 2019*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/7e6fd372-en>
- OECD (2019b). *Pensions at a Glance 2019*. OECD and G20 Indicators. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2020). *Taxing Wages 2020*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/047072cd-en>
- Rickenbach, R. (2016). Initiative: „Das Geld ist schon vorhanden“. *Luzerner Zeitung*. <https://www.luzernerzeitung.ch/wirtschaft/initiative-das-geld-ist-schon-vorhanden-ld.86285>
- Ritola, S., Knuuti, J. (2020). Total pension in Finland 2020. How are earnings-related pensions, national pensions and taxation determined? Reports 04/2020. *Eläketurvakeskus: Finnish Centre For Pensions*. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139452/total-pension-in-finland-2020-2.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Sapir, A. (2005). *Globalisation and the Reform of European Social Models*. Background document for the presentation at ECOFIN Informal Meeting in Manchester. Brussels: Bruegel. <https://graspe.eu/SapirPaper.pdf>
- Scheve, K., Stasavage, D. (2016). *Taxing the Rich: A History of Fiscal Fairness in the United States and Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Semprevivo, J. (2018). Universal Basic Income: An Idea that's Already Been Tried and Failed. <https://www.investors.com/politics/commentary/universal-basic-income-experiments-fail/>
- Spicker, P. (2019). An introduction to Social Policy. *Social Security*. www.spicker.uk/social-policy/socialsecurity.htm
- Steber, M. (2020). What is the Earned Income Tax Credit (EITC), or EIC? *Jackson Hewitt Tax Service*. <https://www.jacksonhewitt.com/tax-help/jh-tax-talk/what-is-the-earned-income-tax-credit-eitc-or-eic/>
- Tanner, M. (2015). The Pros and Cons of a Guaranteed National Income. *Policy Analysis*, No. 773. Cato Institute. <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa773.pdf>
- Topoleski, J. J., Myers, E. A. (2020). *Worker Participation in Employer-Sponsored Pensions: Data in Brief*. Washington: Congressional Research Service. <https://crsreports.congress.gov>
- TPC (2020a). *Key Elements of the U.S. Tax System*. Briefing Book. Tax Policy Center. <https://www.taxpolicycenter.org/briefing-book/what-earned-income-tax-credit>
- TPC (2020b). *Key Elements of the U.S. Tax System*. Briefing Book. Tax Policy Center. <https://www.taxpolicycenter.org/briefing-book/what-child-tax-credit>
- TPC (2020c). *Key Elements of the U.S. Tax System*. Briefing Book. Tax Policy Center. https://www.taxpolicycenter.org/sites/default/files/briefing-book/taxes_and_the_family_1.pdf
- Wakolbinger, F., Dreer, E., Schneider, F., Neumärker, B. (2020). *Konsumsteuer finanziertes BGE in Deutschland*. Freiburg: Freiburg Institute for Basic Income Studies. https://www.fribis.uni-freiburg.de/wp-content/uploads/2020/12/Konsumfinanz-BGE-DE-6-JUNI-20201_neu_01-1.pdf
- Wang, D., Aspalter, Ch. (2006). The Austrian and Swiss Welfare State System in International Comparison. *Journal of Societal & Social Policy*, vol. 5/2. https://www.researchgate.net/publication/228311530_The_Austrian_and_Swiss_Welfare_State_System_in_International_Comparison
- Webb, S. (2013). *The single-tier pension: a simple foundation for saving*. London: Department for Work and Pensions. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181229/single-tier-pension.pdf
- WPR (2021). *Cost Of Living Index by State 2021*. World Population Review. <https://worldpopulationreview.com/state-rankings/cost-of-living-index-by-state>

Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (jaroslav.vostatek@vsfs.cz) vyučuje zejména sociální politiku a veřejnou ekonomii na katedře financí Fakulty ekonomických studií Vysoké školy finanční a správní (Department of Finance, Faculty of Economics of the University of Finance and Administration), Estonská 500, 101 00 Praha 10, Česká republika.

Nekrolog za prof. Ing. Mojmírem Helískem, CSc.

V neděli 21. března 2021 zemřel vynikající pedagog, vědec a špičkový ekonom, prof. Ing. Mojmír Helíšek, CSc.

Profesor Helíšek během své mnohaleté kariéry působil v pedagogickém sboru řady vysokých škol, byl členem mnoha vědeckých rad a poradních orgánů školských institucí. Na jeho památku vzpomínají mimo jiné zaměstnanci a studenti Vysoké školy ekonomické v Praze, Vysoké školy báňské v Ostravě, Masarykovy univerzity v Brně či Vysoké školy finanční a správní v Praze.

Coby významný ekonom stál za modernizací výuky ekonomie v těchto institucích. Prostřednictvím svých četných vědeckých publikací a monografií byl cenným zdrojem informací a inspirace pro své kolegy a studenty.

„Mojmíra Helíška si navždy budu pamatovat jako člověka pracovitého, systematického a důkladného. Měl obrovský smysl pro spravedlnost a ze svých zásad neuhýbal, což z něj dělalo naprosto výjimečného učitele, kolegu i přítele,“ vzpomíná profesor Vojtěch Krebs, proděkan Národohospodářské fakulty VŠE v Praze a člen redakční rady časopisu *Fórum sociální politiky*.

„Patřil mezi nejspolehlivější a nejčestnější akademické pracovníky, plně oddaný univerzitnímu životu, vědecké práci a studentům, na které myslel do posledních okamžiků,“ říká Dr. Bohuslava Šenkýřová, rektorka VŠFS v Praze. Na této škole působil prof. Helíšek jako prorektor pro výzkum a vývoj, její vedení se proto rozhodlo po vynikajícím pedagogovi pojmenovat vědeckou knihovnu. Nově tak ponese název Centrum knihovnických služeb – odborná knihovna prof. Mojmíra Helíška.

Rodině pana profesora Helíška vyjadřujeme v těchto těžkých chvílích upřímnou soustrast.

Mgr. Vladimír Barák, Národohospodářská fakulta VŠE v Praze